

ƏBÜLHƏSƏN RACİ

Hacı Əbülhəsən Raci 1831-ci ildə Təbrizdə doğulmuş, təhsilini də orada almışdır. Şəxsi mütalibə yolu ilə klassik Şərq ədəbiyyatını öyrənən Racinin peşəsi tacirlik imiş. 1876-cı ildə Həcc ziyarətinə getmiş, Məkkədən gəmi ilə qayıdarkən Qırmızı dənizdə tufana düşüb, sərnişinlərlə birlikdə həlak olmuşdur.

Raci əsərlərini Azərbaycan və fars dillərində yazmışdır. Onun divanları və ayrı-ayrı şeirləri dəfələrlə Təbrizdə və Bakıda çapdan çıxmışdır. Burada verilən nümunələr şairin 1992-ci ildə Bakıda nəşr edilmiş "Seçilmiş əsərləri"ndən götürülmüşdür.

QƏZƏLLƏR

Götür saqi, meyi-gülfami, doldur cami-zərrinə,
Əlimdən dut, amandur, qərq oldum qüssə bəhrinə.

Könül az qaldı çak olsun, küdurətdən həlak olsun,
Götür peymanə, pak olsun, bu dəm manəndi-ayinə.

Gözün qurbani, peydərpey, götür məstanə cami-mey,
Yetişsün nəreyi – "hey-hey" fələkdən mahü pərvinə.

Bilurin cam ilə şişə, götür bəzm içrə gərdişə,
Dəxi naz eyləmə pişə, məni-məhzuni-miskinə.

Gərəkdür bu dili-giryan, ola Yəqub tək xəndan,
Deyillər Yusifi-Kənan, gəlib Təbriz şəhrinə.

Dutan şöhrətdə əyyami, verən yəğmayə arami,
Onun zülfi-siyəhfami, bələdur bu dilü dinə.

Baxan bu arizi-alə, düşər bir özgə əhvalə,
Deyər: – Nəqqaşə bax, lalə çəkibdür bərgi-nəsrinə.

Səba çün sünbülü reyhan, edəndə zülfini əfşan,
Dönər bu səfheyi-İran, diyari-Çinü Macinə.

O şuxun çeşmi-laçini, edər seyd ahuyi-Çini,
Xəraci-Çinü Maçini, salubdur bircə maçinə.

Səbu başını məclisdə, müğənni qoydu tar üstə,
Dedi ahəstə-ahəstə nigar adın bu qəmginə.

De bir türki qəzəl, Raci, oxusun bu gözəl, Raci,
Bələd olsun əzəl Raci, rümuzi-eşq dərdinə.

* * *

Nə qədər sən kimi bir qönçədəhanım yox idi,
Ey pərivəş, bu qədər ahü fəğanım yox idi.

Tutiyayi-xəti can nəqdinə alseydim əgər,
Ey gözüm, bil ki, bu sevdada ziyanım yox idi.

Yarə rəmz ilə hamı dərdimi bildirdüm mən,
Kəşfi-raz etməgə hərçənd zəbanım yox idi.

Səri-kuyin mənə dünyadə əta eylədi Həqq,
Çünki üqbadə mənim meyli-cinanım yox idi.

Gördi pürsuz ilə yandı bu gecə halimə şəm,
Çünki bir şəm kimi canı yananım yox idi.

Neməti-vəslüvə səd şükr yetişdüm birənc,
Mənim öz taleyimə hiç gümanım yox idi.

Raci, yazdum qala məndən bu qəzəl namü nişan,
Çünki aləmdə mənim namü nişanım yox idi.

* * *

Yıxdılar aşıqlərin qəlbi kimi meyxanəni,
Bivəfalar əhdi tək sındırdılar peymanəni.

Ləli-canan tək uzaq oldı nəzərlərdən şərab,
Çeşmi-dilbər tək xumarə saldılar məstanəni.

Rindü şeyxü salikü zahid qarışmış bir yerə,
Çeşmi-həqbin yox, seçə namərd ilə mərdanəni.

Düşdi rəvnəqdən gülüstani-vəfa, zağü zəğən
Bülbüli-şeyda yerində başlayub əfğanəni.

Atəşi-şövqi-məhəbbət yandırurdu aqibət,
Şəmlər nahəq yerə yandırılər pərvanəni.

Oldum həmrəng, cəmaət, eşqi-xalü zülf ilə
Riştəyi-zünnarə düzdüm səbheyi-səddanəni.

Ey dil, əl çək, yox bəni-növi-bəşərdə etibar,
Məskən et bayqusifət bir guşeyi-viranəni.

Kutəh eylün qisseyi-zülfü, ey ərbabi-üqul,
Rahət əgləşsün qoyun, zəncirdə divanəni.

Raci, gördüm tərqi-candur iqtizayi-ittihad,
Bəzmi-vəsli-xasə qoymazlar girə biganəni.

* * *

Hübb ayəsi, zahid, sənə Quranda tapıldı,
Misdəği mənə arizi-cananda tapıldı.

Asari-şüunati-zühurati-həqayiq,
Əlhəq genə bu məsləki-ürfanda tapıldı.

Sinəmdə əyan oldı tilismati-məhəbbət,
Bir gəncdü məxfi ki, bu viranda tapıldı.

Çeşmimdə xəyali-ərəqi-arizi-canan,
Guya düri-şəhvardu, ümmanda tapıldı.

İncitmün, ətibba, bizi, dərdi-qəmi-eşqə
Dərman nə Ərəstudə, nə Loğmanda tapıldı.

Qaldi səri-zülfündə könül, kamə yetişdüm,
Nə eyşdü bu, Şami-qəribanda tapıldı.

Zahid, bu pəriçöhrəyə bir diqqət ilə bax,
Get, göz, gər əgər rövzeyi-rizvanda tapıldı?

Olmuşdu könül Yusifi bir müddət idi güm,
Axtardum onı, cahi-zənəxdanda tapıldı.

Ey vacibün imkaninə talib olan aşiq,
Məzhər ona, gəl, aləmi-imbkanda tapıldı.

Qəmzən tükədüb, nazun alub, işvən apardı,
Sədpərə könül hər biri bir yanda tapıldı.

Xət basdı qədəm naz ilə hüsnün vərəqinə,
Qarıncadü ya, təxti-Süleymanda tapıldı.

Bu Racidəki şur ilə sevdavü məhəbbət,
Məcnunda, nə Fərhad ilə Sənanda tapıldı.

QƏSİDƏLƏR

Eşq əhli bu afaqda rüsva gərək olsun,
Məcnun kimi sərgəştəyi-səhra gərək olsun.

Bu rəsmdür aşıqlərə divanə deyəllər,
Bu taifədə hövsələ dərya gərək olsun.

Əğyardən eşq əhli gərək pür həzər etsün,
Qəlbində onun yəni təbərta gərək olsun.

Öz canını qurban eləsün dust yolunda,
Lazımdu təbarradə təvəlla gərək olsun.

Aşiq odur olsun özü məşuqi-bənəfsə,
Yəni ki, o bir bimənü bima gərək olsun.

Başdan ayağa yarsala tiğ ilə gər aşiq,
Məşuq ilə məmlüvv sərəpa gərək olsun.

Məcnun kimi aşüfteyi-xalü xəti-Leyli,
Vamiq kimi məhvi-rüxi-Əzra gərək olsun.

Şəhbaz kimi dövr eləsün dövr-i-cəhani,
Ta bir çəmənə bülbüli-şeyda gərək olsun.

Min zülmü sitəm eyləsə canan deməsün bir,
Aya niyə bu zülmü təədda gərək olsun.

Dözsün sitəmi-möhnətü ənduhi-bəlayə,
Ümmidgəhi səbrü şəkiba gərək olsun.

Görsün rüxi-canani əyan daim özündə,
Ayinə kimi qəlbi müsəffa gərək olsun.

Biganədü söz aşiqü məşuq arasında,
Can verməgi mövqufi-bərima gərək olsun.

Həç eyləməsün vəsl ilə hicran ona tövfir,
Hicranda canan ilə yekca gərək olsun.

Eşq aləmini seyr eləsün payəbəpayə,
Ta ciltvəgəhi-aləmi bala gərək olsun.

Öz canını pamal eləsün künci-bələdə,
Ta kəngəreyi-ərş ona məva gərək olsun.

Büxlü həsədü kinəvü büğz ilə riyadən,
Aşiq olan aləmdə mübərta gərək olsun.

Aşiq odur aləmdə Üveysi Qərəni tək,
Məsti-meyi-meyxaneyi-mövla gərək olsun.

Mövla necə mövla Əlivü alivü əla,
Ol ismi-xuda ilə müsəmma gərək olsun.

Rüfətdə onun payeyi-əlvani-cəlali,
Min mərtəbə bu ərşdən əla gərək olsun.

Bu padişəhün çəkərinün çəkəri Xosrov,
Dərbani-dəri-həşməti Dara gərək olsun.

Saqi, dolanım başına, ver badə peyapey,
Başimdə mənim nəşəyi-səhba gərək olsun.

Göstər güli-rüxsarini, canım sənə qurban,
Könlüm quşu bülbül kimi guya gərək olsun.

Öz xahişini tərək eləsün talibi-canan,
Nə talibi-dünyavü nə üqba gərək olsun.

Təsiri-nəfəs bundan alub həzrəti İsa,
Həqqa ki, bu möhyayi-Məsiha gərək olsun.

“Mutu” desə zərratə, sərəsər olu fani,
“Qumu” desə, kulliyətən əhya gərək olsun.

Həm dideyi-Yəqubə bu Mövladu verən nur,
Yusifdə nişan hüsni-dilərə gərək olsun.

Feyzi bu Şəhün Xızrdəki ömrdü cavid,
Davudi də surət fərəhəfza gərək olsun.

Məcmui-peyəmbərlərə bu feyz veribdür,
Musadə nişan ol yedi-beyza gərək olsun.

Həqqa ki, bu Şahənşəhün asari-cəlali,
Bir zərrə Süleymanda hüveyda gərək olsun.

İllət budur icad olub xəlq ədəmdən,
Bişək səbəbi-Adəmi Həvva gərək olsun.

Mövlani qoyub vəsf eliyə hurü cinani,
Zahid sözü bu barədə bica gərək olsun.

Can vermək, üzün görmək əgər olsa müyəssər,
Çox nəfli sövdadu bu sövda gərək olsun.

Etməz sənə bu eşq sözü zərrəcə təsir,
Zahid, ürəgin səxreyi-səmma gərək olsun.

Düşmən nə görər şəbpərə tək mehri-cəmalun,
Didaruvə bir dideyi-binə gərək olsun.

Yaz mədhini, Raci, nə qədər olsa müyəssər,
Övsafi-Əli aləmə ifşa gərək olsun.

NÖVHƏLƏR

Bax fələk Şamdə bir zümreyi-kafər yerinə,
Künci-viranədə həm Ali-Peyəmbər yerinə.

Qəsri-alidə Yezidün qızı yatsun rahət,
Künci-viranədə çəksün o Səkinə möhnət,
O sala məcəri-zərdüz-başə ba şövkət,
Bu sala zülfini rüxsarinə məcər yerinə.

Şəhri-Yəsribdən olan vəqtə müsafir Zeynəb,
Yeddi qardaşınə eylərdi təfaxür Zeynəb,
İndi qan ağlamasun, neyləsün axir Zeynəb,
Bircə Bimari qalub yeddi bəradər yerinə.

Nə rəvadur üsərə şivənü əfğanə gələ,
Şamun övrətləri tən ilə təmaşayə gələ,
“Tuf” belə gərdişə, lənət belə dünyaya gələ
Ali-Süfyani qoyar zadəyi-Heydər yerinə.

Çün gəlürdi görələr Zeynəbi ol əhli-tərəb,
Üsərə dövrin alırdı o məhin çün kövkəb.
Zeynəb ol firqəni gördükcə deyirdi: – Yarəb,
Olmasun kimsə cəhanda məni-müztər yerinə.

Möhnəti-qürbət əsər etdi o dəm Leylayə,
Verdi viranədə əl qüssəvü qəm Leylayə,
Dedi: – Ey çərx, elədüñ yaxşı sitəm Leylayə,
Pasiban Şümür olub indi mənə Əkbər yerinə.

Həmnəfəs olmadı bir dəm dəmi-dəmsazə ərus,
Gəldi viranədə bülbül kimi avazə ərus.
Dedi: – Aya görölüb indiyətən tazə ərus,
Ey fələk, qarə sala başınə zivər yerinə?

Dedi: – Az qaldı-Səkinə ki, – bu canım çıxsun,
Nə qədər boynumi zənciri-düşaxə sıxsun?
Təngə gəldüm bu Yəzidün evini həq yıxsun,
Gedəcəkdür bəs haçan Ali-Peyəmbər, yerinə.

Gördü Gülsum üsərə oxşadı hər nakami,
Ney kimi dərdə gəlübdür dili-biarami,
Dedi: – Qardaş, görüsən bir bu güruhi-Şami,
İtrəti-Heydəre zülm eylədi kafər yerinə.

Bir gecə gəldi genə dərdi-Səkinə cuşə,
Ağladı, qoydı yüzün torpağa, getdi huşə,
Gördi rüyadə alubdur babası ağuşə,
Çəkər əl sili vuran Şümri-bədəxtər yerinə.

Ərz qıldı: – Baba, viranə olub gör, vətənim,
Şümürdən imdi varımdur sənə yüz şikvə mənim.
Vurub, əzbəs göyərüb, başda-ayağə bədənim,
Taziyanə yeridür, baxsan əgər hər yerinə.

Qalmeyub tabü təvana, baba, mən bidildə,
Gətdilər Şamə məni naqeyi-biməhmildə,
Yeridüb Şümür piyadə bizi hər mənizlə,
Yetirüb zülmini bu şumi-bədəxtər yerinə.

Verdi arami-təsəlli mənə hər dəm Zeynəb,
Razi olmaz yetişə könlümə bir qəm Zeynəb,

Çox çəküb zəhmətimi, ey baba, əmməm Zeynəb,
Hörmət eylüb mənə viranədə madər yerinə.

Raci, tovlanma bu bimehrü vəfa dünyayə,
Əldə bir tuşə gərək çün səfəri-üqbayə,
Nəqdi-əşk ilə bu gün cəm elə bir sərmayə,
Göz yaşı xərc olu məhşər günü gövhər yerinə.

* * *

Aləm niyə bəs olmadı viran, Əli Əkbər,
Ol gün ki, səni saldılar atdan, Əli Əkbər?

Bu şüələr, ey kaş, cəhənnəmdə yaneydi,
Zülfün nə ki, bircə teli qanə boyaneydi,
Çərxün görüm ol gündə bu dövrü dolaneydi
Dövrü-bərüvi aldılar üdvan, Əli Əkbər.

Bu əqdini bu şüələrin həll edə, müşkil,
Vermüb su, kəsüb təşnə sənün başuvi qatıl,
Olsun o sərün su üçün aşıqlərə nisgil,
Verdün sən o zəhmətlə susuz can, Əli Əkbər.

Leyla gecələr sübhə kimi yatmadı rahat,
Sən kimi cəvan bəslədi, ey kani-məlahət,
Axir nə rəvadur qala didaruna həsrət,
Düşmən eliyə qanuva qəltan, Əli Əkbər.

Məşhurdu hərçənd qəmü möhnəti-Yusif,
Kor eylədi Yəqub gözin firqəti-Yusif,
Əmma ona bir vəqtə yetüb həzrəti Yusif,
Kim, olmuş idi Misrdə sultan, Əli Əkbər.

Tapdı səni bir vəqtə o Yəqubi-Mədinə,
Yıxmışdıla rəna qədvüvi ruyi-zəminə,
İstərdi kəsə başuvi ol ləşkəri-kinə,
Dutmuşdi sənün gözlərüvi qan, Əli Əkbər.

Gördi ki, kəsər başuvi ol taifeyi-gəbr,
Mümkün degü bir kimsənə bu zülmə edə səbr,
Doldurdi baban gözlərini əşk ilə çün əbr,
Səbr eylədi bir Şahi-şəhidan, Əli Əkbər.

Qurbani görülmüb kəsə bir kimsənə ətşan,
Əmma sənə rəhm etmədi bu ləşkəri-üdvən,
Axir səni meydanda susuz kəsdilə qurban,
Bu canımız olsun sənə qurban, Əli Əkbər.

Sinən dəmi-şəmşir ilə peykanə verübsən,
Canü dil ilə canuvi cananə verübsən,
Başun bu rahi-eşqdə mərdanə verübsən,
Ey nuri-düçəşmi-Şəhi-mərdan Əli Əkbər.

Ol gün ki, çıxub xeymədən əflakə fəğanlar,
Meydanda töküldi yerə nahəq yerə qanlar,
Hardeydi o gün, mən sənə qurban, bu cavanlar,
Məcmui oleydi sənə qurban, Əli Əkbər.

Bu zəxmi-dil oldı anova zəxmi-cəbinün,
Göylündə qalub həsrəti Leylayi-həzinün,
Səndən sora kül başinə dünyayi-dəninün,
Sənsiz necə dövr etdi bu dövrən, Əli Əkbər?

Şümrin görüm aləmdə şədid olsun əzabi,
Aya nolu peyğəmbərə məhşərdə cəvabi?
Ol gün ki, qurar ədl ilə divani-hesabi,
Etsün bu barədə divan, Əli Əkbər.

Çavuş səda çəkdi, çıxub qafiləyi-qəm,
Olmadı bu il Racinün övzai fərahəm,
Qismət ola qəbründə deyə növhə dəmadəm,
Hüzzar olallar çaki-giriban, Əli Əkbər.